

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ОДЛУКА

Представка број 51211/16

ЗАДУЖБИНА КРАЉА ПЕТРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА
против Србије

Европски суд за људска права (Друго одељење), на заседању Већа 6. септембра 2022. године у саставу:

Jon Fridrik Kjølbro, *председник*,

Carlo Ranzoni,

Branko Lubarda,

Pauliine Koskelo,

Jovan Ilievski,

Gilberto Felici,

Diana Sârcu, *судије*,

и Dorothee von Arnim, *Заменик секретара Одељења*,

С обзиром на горе наведену представку поднету 10. августа 2016. године,

Имајући у виду запажања која је поднела Тужена и запажања подносиоца представке као одговор на иста,

Након већања, одлучује како следи:

ЧИЊЕНИЦЕ

1. Подносилац представке, Задужбина Краља Петра I Карађорђевића, је задужбина основана у складу са правом Србије, са седиштем у Тополи (у даљем тексту: „задужбина подносилац представке“). Пред судом ју је заступао г. Ђ. Нинковић, адвокат из Београда.
2. Владу Србије (у даљем тексту: „Влада“) је заступала њена заступница, гђа З. Јадријевић Младар.
3. Чињенице предмета, онако како су их доставиле стране у спору, се могу сумирати на следећи начин.
4. Подносилац представке је задужбина основана 1914. године тестаментом Петра I Карађорђевића, тадашњег краља Србије. Задужбина је била активна до 1941. године, а поново је успостављена 1993. године. Предмет се

односи на одузимање имовине задужбине, односно Пољопривредног добра Оплепац код Тополе, које се састоји углавном од пољопривредног земљишта и винограда.

5. По завршетку Другог светског рата, комунистичке власти су укинуле монархију у Југославији, која је потом постала савезна република.

6. Пошто су земљишне књиге везане за Тополу уништене током Другог светског рата, судски органи су 1947. године покренули одговарајући поступак у циљу реконструкције наведених земљишних књига. На основу изјава сведока да је земљиште које је чинило Пољопривредно добро Оплепац одузето Указом од 27. марта 1947. године о конфискацији целокупне имовине краљевске породице Карађорђевић (видети став 16. испод), суд у Тополи је 1947. године на крају у земљишним књигама уписао Пољопривредно добро Оплепац као имовину у јавној својини.

7. Након пада комунизма почетком 90-их година прошлог века, одлуком од 8. фебруара 1993. године, надлежно министарство је поново основало задужбину подносиоца представке.

8. Задужбина подносилац представке је 1994. године поднела тужбени захтев против државе тражећи да буде проглашена власником земљишта које је чинило Пољопривредно добро Оплепац. Она је тврдила да никада није постојао никакав домаћи правни основ за одузимање тог земљишта које је припадало искључиво задужбини подносиоцу представке, а не било ком од чланова краљевске породице, чија је имовина заиста била конфискована Указом од 27. марта 1947. године (видети став 16. испод).

9. Након неколико враћања предмета на поновно суђење, Општински суд у Тополи је, у својој пресуди од 25. септембра 2009. године, на крају пресудио у корист задужбине подносиоца представке. Суд је сматрао да предметна имовина није могла бити конфискована на основу Указа од 27. марта 1947. године (видети став 16 испод), јер није припадала краљевској породици Карађорђевић већ задужбини подносиоцу представке. Сходно томе, задужбина подносилац представке је стога и даље била власник те имовине.

10. Након накнадне жалбе, Апелациони суд у Крагујевцу је пресудом од 15. јануара 2010. године преиначио првостепену пресуду и одбио тужбени захтев. Он се сложио са првостепеним судом да предметна имовина није могла прећи у јавну својину на основу Указа од 27. марта 1947. године (видети став 16. испод). Међутим, то није значило да је задужбина подносилац представке задржала своје власништво јер је наведена имовина још раније прешла у јавну својину, односно у својину државе *ex lege* ступањем на снагу Закона о аграрној реформи и колонизацији од 28. августа 1945. године (видети став 13. испод). Релевантни део ове пресуде гласи:

„Став првостепеног суда да се Закон о аграрној реформи и колонизацији није могао применити у предметном случају је нетачан ... Члан 3. наведеног закона је предвиђао оснивање пољопривредног фонда са циљем расподеле земље пољопривредницима. За потребе оснивања тог фонда било је предвиђено, између осталог, да се имовина свих врсти задужбина одузме и [да] пређе у руке државе. Земљиште које ће се на тај начин одузети би прешло у руке државе са свим објектима и инфраструктуром, како је предвиђено чланом 4. наведеног закона и чланом 37. ... под условом да је наведени закон ступио на снагу даном његовог објављивања у Службеном гласнику. Дакле, евидентно је да је намера Закона била да се земљиште одузме по закону у циљу формирања фонда из којег би се земљиште расподелило лицима која на то имају право према Закону. Истина је да је исти Закон предвиђао како ће се извршити аграрна реформа и колонизација, и да је предвиђао доношење релевантних подзаконских аката у том погледу ... Међутим, ово не мења чињеницу да је, по ступању Закона на снагу, [предвиђена] имовина, укључујући и спорну имовину [задужбине подносиоца представке], постала државна имовина ... У предметном случају ... земљиште [задужбине подносиоца представке] и друга имовина у спору у овом случају су прешли у јавно власништво ... по закону ... Чак и ако би се занемарио Закон о аграрној реформи и колонизацији и његова непосредна примена ... бројни закони који су накнадно донети су санкционисали постојеће стање, односно статус спорне имовине као имовине у друштвеној или државној својини. На пример, Закон о пољопривредном земљишту, затим Закон о удруженом раду и, на крају, Закон о јавној својини Републике Србије су потврдили такво стање и статус спорног земљишта.

Овај суд прихвата став првостепеног суда да спорна имовина није прешла у јавну својину конфискацијом имовине [краљевске] породице Карађорђевић, што би довело до закључка да овај [правни] основ за упис [у земљишне књиге] 1947. године није ваљан. Међутим, ово не значи да је упис те имовине као јавне својине у то

време био погрешан. Дакле, погрешан правни основ није од одлучујућег значаја за доношење другачије одлуке од стране овог суда.”

11. Задужбина подносилац представке је потом поднела уставну жалбу, тврдећи да су њена права на правичан поступак и на мирно уживање имовине прекршена прекомерном дужином трајања парничног поступка и погрешном применом закона.

12. Одлуком од 23. децембра 2015. године, Уставни суд је утврдио повреду права задужбине подносиоца представке на суђење у разумном року, и досудио јој накнаду од EUR 1.500, коју је потребно конвертовати у домаћу валуту по курсу који је важио на дан исплате. Истовремено, он је остатак уставне жалбе коју је поднела задужбина подносилац представке прогласио недопуштеном, сматрајући да је Апелациони суд у Крагујевцу пружио уставно прихватљиве разлоге за своју пресуду. Уставни суд је 12. фебруара 2016. године обавестио заступника задужбине о својој одлуци.

РЕЛЕВАНТНИ ПРАВНИ ОКВИР

А. Закон о аграрној реформи и колонизацији

13. Закон о аграрној реформи и колонизацији („Службени лист ДФЈ”, број 64/45) је ступио на снагу 28. августа 1945. године Њен циљ је био равномерна прерасподела пољопривредног земљишта тако да се његово власништво одузме од постојећих власника и пренесе на оне који су заиста обрађивали земљу (пољопривреднике). Како би се то постигло, сво пољопривредно земљиште је прво требало експроприсати и пренети у јавну својину, након чега би се оно поделило пољопривредницима.

14. Члан 3. Закона је стога предвиђао да ће сво пољопривредно земљиште које припада, између осталог, „свим врстама задужбина”, постати јавна својина.

15. Чланом 4. је предвиђено да пољопривредно земљиште експроприсано према члану 3. Закона пређе у јавну својину без пружања икакве одштете власницима.

В. Указ о конфискацији целокупне имовине краљевске породице Карађорђевић

16. Указом Председништва Президијума Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије од 27. марта 1947. године конфискована је целокупна имовина краљевске породице Карађорђевић.

17. У примени наведеног Указа, Влада Југославије је 2. августа 1947. године издала наредбу, чији је релевантни део гласио:

„Указ се не односи на Пољопривредно добро Оплепац... којим тренутно управља Влада Србије, јер је оно у власништву [задужбине подносиоца представке]. Зато се Влади Србије налаже да у вези са том [имовином] може поступити у складу са Законом о аграрној реформи и колонизацији.”

ПРИТУЖБЕ

18. Задужбина подносилац представке се притуживала на основу члана 6. став 1. Конвенције да Апелациони суд није пружио довољно разлога за своју пресуду од 15. јануара 2010. године (видети став 10. горе) и да је начин на који је тумачио и применио релевантно домаће право био произвољан.

19. Задужбина подносилац представке се даље притуживала на основу члана 1. Протокола број 1 уз Конвенцију да јој је оспореном пресудом Апелационог суда одузета имовина.

20. Коначно, у својим запажањима од 9. децембра 2021. године, задужбина подносилац представке је уложила нову притужбу по члану 6. став 1 Конвенције, у вези са прекомерном дужином трајања поступка (видети ст. 8–12 горе).

ПРАВО

А. Наводна повреда члана 6. став 1. Конвенције због наводне неправичности поступка

21. Задужбина подносилац представке се жалила да пресуда Апелационог суда у Крагујевцу (видети став 10. горе) није била довољно образложена, и да је тумачење и примена релевантног домаћег права било произвољно.

Задужбина подносилац представке се позвала на члан 6. став 1. Конвенције, чији релевантни део предвиђа следеће:

„Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама..., има право на... правичну... расправу у разумном року... пред... судом ...”

1. Поднесци странака

22. Влада је тврдила да је ова притужба очигледно неоснована јер је Апелациони суд у Крагујевцу донео прописно образложено пресуду засновану на правилном тумачењу релевантног домаћег права. Такође је нагласила да је на домаћим судовима, а не на Суду, да решавају проблеме тумачења домаћег законодавства (позивајући се на предмет *Brualla Gómez de la Torre против Шпаније*, од 19. децембра 1997. године, став 31, *Извештаји о пресудама и одлукама 1997-VIII*).

23. Задужбина подносилац представке је одговорила да према Закону о аграрној реформи и колонизацији, експропријација није извршена *ex lege*, већ је захтевала доношење појединачних одлука. У својој пресуди, у којој је дао другачије тумачење (видети став 10. горе), Апелациони суд у Крагујевцу је навео разлоге који се могу описати само као произвољни.

2. Оцена Суда

24. Суд констатује да је суштина притужбе задужбине подносиоца представке да је Апелациони суд у Крагујевцу погрешно тумачио релевантно домаће право, односно Закон о аграрној реформи и колонизацији (видети став 13. горе).

25. Међутим, на националним властима, а нарочито на судовима, је да тумаче и примењују домаће право, при чему Суд не може довести у питање налазе домаћих органа о наводним грешкама домаћег права осим уколико су произвољни или очигледно неразумни (видети, међу многим другим изворима, *Nait-Liman против Швајцарске* [ВВ], број 51357/07, став 116, од 15. марта 2018. године).

26. Суд констатује да је Апелациони суд у Крагујевцу пружио детаљне разлоге којима је поткрепио свој став да је Пољопривредно добро Оплепац експроприсано *ex lege* ступањем на снагу Закона о аграрној реформи и колонизацији дана 28. августа 1945. године (видети став 10. горе). Узимајући у обзир супротне аргументе задужбине подносиоца представке (видети став 23. горе), Суд сматра да се, имајући у виду релевантне одредбе наведеног закона и наредбу Владе Југославије од 2. августа 1947. године (видети ст. 13–15. и став 17. горе), тумачење Апелационог суда не може сматрати произвољним нити очигледно неразумним.

27. Задужбина подносилац представке се није притуживала, и нема ничега што би сугерисало, да је поступак иначе био неправичан. Конкретно, ништа не указује на то да задужбина подносилац представке није имала корист од контрадикторног поступка, односно да није била у прилици да изнесе аргументе и доказе које је сматрала релевантним за случај, или да није имала прилику да ефективно оспори аргументе и доказе које је извела држава. Сви њени аргументи који су били релевантни за решавање случаја су били прописно саслушани и испитани од стране домаћих судова и, као што је већ наведено (видети став 26), чињенични и правни разлози оспорене пресуде су детаљно изнети.

28. Из свега наведеног следи да је ова притужба стога недопуштена према члану 35. став 3(а) Конвенције као очигледно неоснована, и да се мора одбацити у складу са чланом 35. став 4. Конвенције.

В. Наводна повреда члана 6. став 1. Конвенције због прекомерне дужине трајања поступка

29. Задужбина подносилац представке се даље жалила, такође на основу члана 6. став 1. Конвенције, да је дужина поступка у предметном случају (видети ст. 8–12. горе) била прекомерна.

30. Под претпоставком да се ова притужба односи на укупну дужину трајања поступка (то јест, укључујући период трајања поступка пред Уставним судом, видети ст. 11–12. горе), Суд констатује да је предметни поступак окончан 12. фебруара 2016. године (видети став 12. горе), а да је задужбина подносилац представке поднела ову притужбу по први пут у својим запажањима од 9. децембра 2021. године (видети став 20. горе), односно више од шест месеци касније.

31. Из наведеног следи да је ова притужба недопуштена према члану 35. став 1. Конвенције због непоштовања рока од шест месеци, и да се стога мора одбацити у складу са чланом 35. став 4. Конвенције.

С. Наводна повреда члана 1. Протокола број 1 уз Конвенцију

32. Задужбина подносилац представке се такође притуживала да јој је пресудом Апелационог суда од 15. јануара 2010. године одузета имовина и да јој је истом повређено право на мирно уживање имовине. Она се позвала на члан 1. Протокола број 1 уз Конвенцију, који гласи:

„Свако физичко или правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни.”

1. Поднесци странака

(а) Влада

33. Влада је навела да је ова притужба *ratione temporis* и *ratione materiae* неспојива са одредбама Конвенције.

34. С тим у вези, она је истакла да су домаћи судови у предметном парничном поступку на крају утврдили да је спорна имовина прешла у јавну својину ступањем на снагу Закона о аграрној реформи и колонизацији 1945. године (видети став 10. горе).

35. У сваком случају, без обзира на то да ли је та имовина преведена у јавну својину наведеним Законом 1945. године (видети став 13. горе) или уписом у земљишне књиге 1947. године, што је погрешно засновано на Указу од 27. марта 1947. године (видети ст. 6. и 16. горе), оба догађаја су се десила чак и пре него што је сама Конвенција ступила на снагу 3. септембра 1953. године, а камоли када је постала обавезујућа за Србију 3. марта 2004. године. Накнадни парнични поступак, покренут у циљу исправљања наводне повреде, не може бити довољан разлог да Суд заснује своју временску надлежност у предметном случају (позивајући се на предмет *Блечић против Хрватске* [ВВ], бр. 59532/00, став 79, ЕСЉП 2006-III).

36. Дакле, у време када је Конвенција ступила на снагу у односу на Србију, задужбина подносилац представке није била власник предметне имовине, што је значило да је члан 1. Протокола број 1 био *ratione materiae* непримењив у предметном случају.

(b) Задужбина подносилац представке

37. Задужбина подносилац представке је поновила свој став (видети став 23. горе) да до експропријације имовине по Закону о аграрној реформи и колонизацији није могло доћи по закону, већ је то захтевало доношење појединачних одлука. Дакле, за време комунистичког режима никада није постојао никакав домаћи правни основ за одузимање имовине. Уместо тога, њој је предметна имовина одузета тек пресудом Апелационог суда од 15. јануара 2010. године (видети став 10. горе).

2. Оцена Суда

38. Суд на почетку констатује да се задужбина подносилац представке није ослањала на српско законодавство које предвиђа реституцију имовине коју су присвојиле бивше комунистичке власти.

39. Надаље, Суд понавља релевантна начела у вези са његовом временском надлежношћу утврђеном у предмету *Блечић* (цитираном горе):

„77. ... временску надлежност Суда треба утврдити везано за чињенице које чине наводно кршење. Накнадни неуспех правних лекова чији је циљ исправљање таквог кршења се не може подвести под временску надлежност Суда.

78. Од подносиоца представке који сматра да је држава прекршила његова права загарантована Конвенцијом се обично очекује да прво прибегне правним средствима која су му на располагању према домаћем праву. Уколико

се домаћи правни лекови покажу неуспешним, а подносилац представке након тога поднесе представку Суду, могуће кршење његових права према Конвенцији неће бити узроковано одбијањем да се исправи кршење, већ самим кршењем, при чему се подразумева да ово може бити у форми судске пресуде.

79. Стога, у случајевима где кршење датира из периода пре ратификације, док одбијање да се оно исправи датира из периода после ратификације, задржавање датума потоњег акта у утврђивању временске надлежности Суда би резултирало тиме да Конвенција буде обавезујућа за ту Државу у погледу чињенице која се одиграла пре него што је Конвенција ступила на снагу у погледу те Државе. Међутим, ово би било супротно општем правилу неповратне снаге уговора ...

80. Осим тога, пружање правног лека обично претпоставља судску пресуду да је кршење било незаконито према закону који је био на снази у време када се кршење догодило (*tempus regit actum*). Стога, сваки покушај да се, на основу Конвенције, исправи кршење које је окончано пре него што је Конвенција ступила на снагу би неопходно водио његовој ретроактивној примени.

81. Коначно, док је тачно да од датума ратификације надаље сви акти и пропусти државе морају бити усаглашени са Конвенцијом (видети *Yağcı и Sargin против Турске*, пресуда од 8. јуна 1995. године, став 40, Серија А број 319-А), Конвенција не намеће никакву одређену обавезу државама уговорницама да предвиде обештећење за неправде или штету узроковану пре тог датума (видети *Кореску против Словачке* (ВВ), број 44912/98, став 38, ЕСЉП 2004-IX). Било какав други приступ би подрио како начело неповратне снаге уговора, тако и основну разлику између кршења и одштете која лежи у основи закона о одговорности Државе.

82. Стога је, зарад утврђивања временске надлежности Суда, од суштинског значаја идентификовати, у сваком одређеном предмету, тачно време наводног кршења. Суд притом мора узети у обзир како чињенице на које се подносилац представке притужује, тако и обим права Конвенције за које се тврди да је било прекршено.”

40. Укратко, временска надлежност Суда треба бити утврђена у односу на чињенице које представљају наводно кршење, док се накнадни неуспех правних лекова чији је циљ исправљање таквог кршења не може подвести под временску надлежност Суда (видети *Blečić*, цитиран горе, ст. 77. и 79.). Стога је, зарад утврђивања временске надлежности Суда, од суштинског значаја идентификовати, у сваком одређеном предмету, тачно време наводног кршења (*ibid.*, став 82.).

41. Суд је већ имао прилику да се позабави питањем своје временске надлежности у случајевима сличним предметном случају. Конкретно, у својој одлуци у предмету *Gottwald-Markušić против Хрватске* ((одл.), број 49049/06, од 30. марта 2010. године), Суд је прихватио налаз апелационог суда да је имовина подносиоце представке национализована самим ступањем на снагу (*ex lege*) Закона о национализацији закупних зграда и грађевинског земљишта из 1958. године, иако је подносиоца представке остала уписана у земљишним књигама као власник спорне имовине. Суд је стога закључио да, супротно ставу подносиоце представке, пресуда апелационог суда донета 16. децембра 2003. године, односно након ратификације Конвенције од стране Хрватске 5. новембра 1997. године, није представљала акт који је довео до одузимања њене имовине. Тачније, предметна имовина је национализована *ex lege* 1958. године, када је дотични закон ступио на снагу.

42. Исто тако, имајући у виду своје горенаведене налазе у вези са притужбом задужбине подносиоца представке на правичност (видети ст. 24–28), Суд сматра да у овом случају пресуда Апелационог суда у Крагујевцу није довела до тога да задужбина подносилац представке буде лишена спорне имовине. Уместо тога, како је тај суд утврдио (видети став 10. горе), Пољопривредно имање Оплепац је експроприсано *ex lege* 28. августа 1945. године, када је Закон о аграрној реформи и колонизацији ступио на снагу.

43. Пресуда Апелационог суда је, дакле, само истакла већ постојеће одузимање имовине које је настало за време комунистичког режима, односно пре ступања на снагу Конвенције у односу на Србију 3. марта 2004. године (видети, *mutatis mutandis* и *a fortiori*, *Gottwald-Markušić*, цитиран горе).

44. Сходно томе, следи да је притужба задужбине подносиоца представке *ratione temporis* неспојива са одредбама Конвенције у смислу члана 35. став 3, те стога мора бити одбачена у складу са чланом 35. став 4.

ИЗ ТИХ РАЗЛОГА, СУД, ЈЕДНОГЛАСНО,

Проглашава представку неприхватљивом.

Састављено на енглеском језику и прослеђено у писаном облику 29. септембра 2022. године.

Dorothee von Arnim

Заменик секретара

Jon Fridrik Kjølbro

Председник